

A Magyar Nemzet vitafóruma

Palota a város peremén

EGY ÉPÍTÉS és egy iparművész — fiatalok — szűkszavú javaslata unszolt ki Obudára. A legilletékesebbeknek küldték meg, negyven sorba sűrítve, meg nekem, nem vagy alig illetékesnek. Javaslatauk első sorai: „Az obudai lakótelep dombos háttéréből két különös épület válik ki, a régi téglagyár főépületei, két gyárkéménnyel. »Ezek le lesznek bontva«, mondják a helybeliek...” A zárószó: „... meg kell menteni az Obudai Téglagyárat. Kérjük azoknak a segítségét, akik tehetnek érte valamit.”

(A helyszínen) Óbuda, az újváros északi pereme. A hegy lábánál, mindjárt az utolsó házgyári tömbök mögött, a megszünt téglagyár. Düledező téglafal, rozoga kapusház, szigorú kapu: belépni tilos, az épületek „ki vannak belezve”, balesetveszély. A telken vasgerendák, géproncsmonstrumok, törmelék, egy kisebb épület vasbeton csontváza. Ötven méterre szabad megközelítenem a gyár régi főépületét. Akkor lehet, mint az Országház harmadrésze. Áll, ép. Hallgat.

A telek túlsó végén már se kapu, se őr. A másik épülethez odamehet, aki akar. Ezt már bontják. Téglahordó-kesztyűs férfi közeledik: „No, beszáll tán a bontásba?” Forint a tégladarabja annak, aki kibányássza. Kítűnő téglák: egymáshoz koccantva cseng, ha odacsapom, nem törnek. A maradék-gyáregépület — eddig száztíz méter mért bontottak el belőle — hatalmas csarnok. Belső vasbeton oszlopsorok, vasbeton födémek, beomlasztott kemencéboltívek. Egyenget Országháznak nézem azt, ami még áll, ép. néma.

A vázat majd robbantani kell, mondja a kesztyűs téglakitermelő. Majd a főépületet is, ámbar az csak téglák, de lenn, a hajdani kemencék szintjén kétféle méter a fal, a felső szinteken is méter, és mint a szikla. A két kéménye is lefeszik majd valamire, ahogy emezé a dombra dől a töltet robbanásakor.

Lehet. Nem értek az épületbontáshoz, igazában az építészethez sem. Csak vonz: épületek vallanak legszebben a történelemtől, az építészet a legnagyobb művészet. Éczeni: a legnagyobb, legfelelősebb társadalmi megbízatás.

(A látvány) Az én szememnek lenyűgöző. A régi főépület: monumentum. Az újabb csarnok. A főépület roppant tömege egy vár, erőd, citadelláé. Történelmet sugall. Kemencesorokban évtizedeken át lobogó tüzet, téglamilliókat, munkaóra-milliókat, munkássereget, munkásnemzedékeket, tízezer, húsz ezer férfit meg nőt. Budapestet sugall: vajon a metropolis-főváros hány háza épült olyan téglából, amelyet ebben a vöröstégla-monumentumban égettek? A gondolat odaát, a maradék-oszlopszarnokban is hasonló, de ott már erősebb a romszuggesztió. A vöröstégla-erőd, a főépület még áll, még szikla, monumentalitása nekem fenséges, komorsága nekem nem ridegség, hanem méltóság, architektúrája, méretei nem nyomasztóak, hanem erőt, szép célszerűséget, célszerűség-szépséget sugallnak. Az újabb csarnokban már mintha gyújtószindrók sissetnének, kinn bulldózer-lánc-talpak csikorognának, dömpertor hörögne a buckákon.

Menthetetlen? Késő?

(Robbantani) Kell-e? A múltat irgalmatlanul eltöröl, elrobbantó tevékenység olykor nyugtalanít. Amikor a földgyaluk a József Attila-negyed helyén semmivé törték a nyomorvisek örültem. De amikor itt, ott, Óbudán, Moszkvában, Majna-Frankfurtban azt

látam, hogy az épülő új városok közepén, peremén egyértelműen rútnak minősül, tehát eltakarítandó minden, ami régi, szegényes, akkor nyugtalanítottam. Megtagadtam múlt, megtagadtam, szégyelltem történelmem. Modern építészgyőzelem közepébe nem kell-e tanúház, a múlt tanúja? Nem néptörténelmi momentum-e egy proletárház vagy proletárok gyári munkahelye? Le kell-e bontani minden hajdani, csúf bányászházat? Nem kell a történelem? Az összkomfortos, szép jelen közepén egy momentum-viskó, amelynek konyhájában Marxot olvastak öten, tízen, összehajolva, vagy amelynek szobájában sztrájkhatározat született? Föl kell-e robbantani, lebontani egy világváros-építés monumentális vöröstégla-váremlékét, amelynek tömbös falai közt milliárd munkás-munkaóra emléke van jelen?

Nem kellene robbantani, bontani Óbudán. Legalább egyelőre meg nem. Míg nem gondolkodtunk el — egy fiatal, modern javaslat nyomán — mindannyian, hogy kell-e. Indokolt-e, gazdaságilag, társadalmilag, történelmileg, esztétikailag.

A KÉT JAVASLÓ írása azt mondja, nem szívesen hivatkoznak külföldi ellenpéldák sokaságára. Hadd emlékeztethessek akkor én arra, hogy népi építészeti és művészeti rezervátumainkat skanzenoknak hívjuk, a svédországi Skansen névvel, s ez nem szégyen, hanem jó példa követe. S hogy szintén Svédországban, Falunban, érintetlenül betömetlenül őrzik a városka szélén a kimerült rézbánya szakadó óriás gödrét, a városkában pedig megtartották és óvják a rézbányászok viskóit, faházait. S hogy láttam — nem olyan országokban, ahol a munkásosztály uralkodik — megőrzött bányaelevéért, a tízes években épült műhelycsarnokot, meg vöröstégla-komor, sokak szemében nyilván rútnak gyáregépületet: az első emlékmű volt egy mai szántóföld közepén, a második söreszarnok és bálterem, megővött szecessziós főkapuja a bálifőbejárat, a harmadik célszerűen kihasznált bútoráruháza volt egy új lakónegyed szélén.

Építészünk a modern okosság, célszerűség, gazdaságosság és hagyományörzés számátalan példájával tudnak szolgálni, ebben biztos vagyok.

(Érvek) Azt hiszem, hogy ha valahol szilárdan áll, éppen megvan egy hatalmas épület, akkor nem dinamitra kell gondolni, hanem az épület gazdagság felhasználására.

BIZTOSRA VESZEM, hogy az obudai újváros háttér-területének felhasználására megvannak a tervek. Parkterv, kommunális létesítményterv, sportpályaterv, művelődési ház-terv. De azt hiszem, egy ilyen terv éppen akkor módosítható, ha jó, ha gondos, mert éppen a jó, gondos, felelős tervezők keresik mindig a még jobbát, még célszerűbbet, még szebbet, monumentálisabbat is, meg legkevésbé költségeset is. Tehát nem fognak elzárkózni a javaslat tanulmányozásától. Szép, nyilvános megtárgyalásától sem.

Mert azt is hiszem még, hogy ez a javaslat a demokratikus döntés egy kítűnő példájára kínál lehetőséget. Föltárni és kérdezni kellene most. Az obudai újváros népet megkérdeznem, hogy mit tartana jónak, szépségesnek, alkalmasnak. Nem a jelen elhagyatottságukban bizony megrútt épületek sorát sebtében eldönteni a közösséggel, hanem a megtartás, felhasználás, megszüpítés tervvázlatait, változatait elkészíteni, kiállítani. Szaktudó szociológusokkal vizsgálatni a közóhajt. Kiállítóteremben — Óbudán — kutatni a közvé-

ményt. Népfrent-esteken megvitatni, mi jobb, mi a legjobban.

Őreg téglásokat is megkérdeznem, meg hajdani téglagyári munkások felnőtt utódait, várososszerte: vajon nem az ő történelmi bástyájuk-e az a vöröstégla-kolosszus a város mögött, s nem kellene-e örökre ott állnia a még álló két kéménynek, két kéményen világítania „az ember öntött csillagának”?

(Lehetőségek) Ép. hatalmas keret áll, nagy főépület-várfal: csak meg kell tölteni modern tartalommal. A modern technika alighanem bármit funkcionálisan is kifogástalanul bele tud illeszteni egy olyan hatalmas térbe, amelyben csak terelelő falakhoz és födémekhez kell alkalmazkodnia, s a mozgásterének nagyságrendje százméteres. Megtarthat egy monumentumkülsőt, robusztus puritánságát óvhatja, hangsúlyozhatja (a pápák avignoni palotája is eszembe jutott Óbudán), s odabent azt építhet, amit akar, amit a város népe akar.

Tornacsarnokot. Uszodát. Egy létesítendő sportpályához öltözőket, edzőtermeket, klubokat. Tízezer tízen- és huszonévesnek fedett ifjúsági parkot, táncház-termet. Pingpongszarnokot, száz valódi asztallal, nem szabadtéri betonvacakkal, amelyről a szél elfújja a könnyű kaucuklabdát. Végre egy méltó színházat a budai város peremén.

MIT ÉPÍTHET bele az épületóriásba? Sok olyat, amit máris megtervezhet, de sok olyat, amit még nem kellene megtervezni, mert majd megtervezi az igény: csak organikus fejlődés tölthet be jól, célszerűen egy olyan hatalmas teret, amekkora az obudai vörös citadellában rendelkezésre áll. Klubok? Fönn a gyárkéményben kilátó? (Csak templomtoronyból, meg tévétoronyból lehet jól kilátni, a múltra, meg a szép tájra? Gyárkémény tetejéről a győztes jelenre nem?) Az épület legfelső szintjén diákszálló? Ifjúsági szakkörök? Műhelyek? Művészeti önképzőkörök? (Halle két megőrzött várrrom-épületében keramikuss, üveg-és textil-művész-műhelyek létesültek, odavonzzák a halle-neustadt ridég-józan újváros tehetséges munkásfiataljait, az NDK számos városából odavonzzák a fiatal iparművész-tehetségeket.) S ha kiállítóterem, modern galéria? S ha amatőrfilm-stúdió? S ha több célra felhasználható helyiségek, mozgatható közfalakkal? És mindez, a legulsóbb falak között a legkönnyebb szerkezetekből, olcsón, könnyeden?

Ha ennyi ötletem van, mennyivel több a szakértőknek, mennyivel több egy város népének.

(Diocletianus palotája) Split jutott még az eszembe, a monumentális császári palota, amelynek perisztíliumába utcák épültek be, terek, házak, üzletek, ahol kávéházak vannak, színház van az oszlopok között, a termekben. Ahol a beomlasztott és évszázadok szemetévével feltöltött földszintet, pincesorokat föltárta és megtisztította az utókor, hogy birtokba vegye, történelmileg is, célszerűen is.

MÁSFÉLE PALOTA, de palota birtokbavételére gondolt Óbudán egy építész és egy iparművész — fiatalok —, nem műemlékre, hanem olyan emlékműre, amely él majd, mert egy város népe él benne. Olyan műre gondoltak, amilyen, azt hiszem, még nincsen, az első ilyen lehetne a szocialista Magyarországon.

Beszéljük meg, lehet-e az. Városépítők, művészek, statikusok, szociológusok, közgazdászok, obudaiak, budapestiek, együtt.

Bor Ambrus